

ÇEMKA HÖYÜK'TE AÇIĞA ÇIKARILAN ÇANAK-ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK DÖNEM A EVRESİ RADYAN PLANLI YAPILARI

Yunus ÇİFTÇİ*
Ergül KODAŞ**
Bülent GENÇ***

Anahtar Kelimeler: Geç Epi-Paleolitik • Çanak-Çömleksiz Neolitik A (PPNA/ÇÇNA) • Yukarı Dicle Vadisi • Mardin Taribi • Yakın Doğu'da Neolitik • Kuzey Mezopotamya

Özet: Son yıllarda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde baraj kurtarma kazılarıyla paralel olarak artan arkeolojik kazı çalışmalarında bölgenin uzak geçmişine dair önemli bilgiler elde edilmiştir. Bilhassa Ilısu Barajı ve HES Projesi kapsamında yapılan arkeolojik kazılar sonrası bölgenin Neolitik Çağ kültürleri üzerine önemli veriler ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda Ilısu Barajı ve HES Projesi kapsamında 2019 yılında Çemka Höyük'te yürütülen arkeolojik kazılar Yukarı Dicle Vadisi Çanak-Çömleksiz Neolitik dönem A evresi ve Geç Epi-Paleolitik dönem hakkında önemli bilgiler vermektedir. Yerleşim yerinde çok sayıda yuvarlak planlı yapı, yontmataş ve sürtme taş alet ve mezar açığa çıkarılmıştır. Çemka Höyük yerleşim yerinin bir diğer özelliği ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde örneği olmayan ve daha çok Suriye'de bulunan yerleşim yerleri ile özdeşleştirilen Radyan Planlı (içten köşeli bölmeli yuvarlak planlı¹) yapıların bulunmasıdır. Hem Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'de bölgenin kültürel yapısı hem de çevre bölgelerle olan ilişkisi hakkında önemli bilgiler vermektedir.

* Yunus Çiftçi, Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, e-posta: cftc.yns@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5547-7613

** Dr. Öğr. Üyesi Ergül Kodaş, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, Diyarbakır, e-posta: ergulkodas@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8340-5828

*** Dr. Öğr. Üyesi Bülent Genç, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Diyarbakır, e-posta: bulentgenç@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-1529-6831

Gönderilme tarihi: 03.02.2020; Kabul edilme tarihi: 21.07.2020

DOI: 10.36891/anatolia.683922

¹ Radyan kelimesi Fransızca *radiale* kelimesi ile aynı anlama gelmektedir ve uluslararası yayınlarda *radiale* terimi söz konusu yuvarlak planlı içten köşeli bölmeli kamu binaların tanımlanmaları için kullanılmaktadır.

THE PRE-POTTERY NEOLITHIC A PERIOD RADIANT PLAN STRUCTURES IN ÇEMKA HÖYÜK

Keywords: *Late Epipaleolithic • Pre-Pottery Neolithic A (PPNA/ÇÇNA) • Upper Tigris Basin • History of Mardin • Near-Eastern Neolithic Period • Northern Mesopotamia*

Abstract: In recent years, important information about the history of South-eastern Anatolia region has been obtained thanks to the increasing archaeological excavations in parallel with the dam rescue excavations. Especially after many archaeological excavations carried out within the scope of Ilisu Dam and HEP Project, important data on the Neolithic Period cultures of the region were obtained. In this context, archaeological excavations carried out in Çemka Höyük in 2019 within the scope of Ilisu Dam and HEP Project provide important information about the Upper Tigris basin late Pre-Pottery Neolithic A phase and the Late Epipaleolithic Period. A large number of circle structures, chipped stone, grinding stone tools and graves were unearthed in the settlement. Another feature of the Çemka Höyük is that, it gives important information about the cultural structure of the region and its relationship with the surrounding regions during the Pre-Pottery Neolithic Period due to the presence of Radiant Planned structures (round plan with internal corners), which are unmatched in the South-eastern Anatolia Region.

GİRİŞ

Yakın Doğu’da ilk konutlar, Geç Epi-Paleolitik dönemde temelleri atılmaya başlanan ve Çanak-Çömleksiz Neolitik dönem A (ÇÇNA/PPNA) evresinde “İlk Kalıcı Köyler”in kurulması ile genelleşen bir süreci içermektedir. Bu bağlamda Güney Levant bölgesinde Geç Epi-Paleolitik döneme tarihlenen Natuf Kültür Evresine (Natufian/Natoufien) tarihlenen yerleşim yerlerinde çok sayıda mimari kalıntı açığa çıkarılmıştır². Fakat Yukarı Mezopotamya’nın Geç Epi-Paleolitik kültürleri ve bilhassa mimarisi üzerine çok az yerleşim yeri bilinmekte olup, bunlar arasında Abu Hureyra, Mureybet, Boncuklu Tarla, Hasankeyf Höyük ve Körtik Tepe gibi yerleşim yerleri önemli bir yere sahiptir³. Buna karşın, Yukarı Mezopotamya’da ÇÇNA’ya tarihlenen çok sayıda yerleşim yeri bulunmaktadır. Bunlar arasında Çayönü⁴, Körtik Tepe⁵, Hallan Çemi⁶, Demirköy⁷, Gusir Höyük⁸, Çemka Höyük⁹, Boncuklu Tarla¹⁰, Hasankeyf Höyük¹¹, Göbekli Tepe¹², Qermez Dere¹³, Nemrik 9¹⁴, Abu Hureyra¹⁵, Jerf el-Ahmar¹⁶, Dja’de¹⁷, Tell Abr 3¹⁸, Mureybet¹⁹, Mle’faat²⁰ ve Tell Qaramel²¹ gibi yerleşimlerde bu dönemin hem kültürel

öğeleri hem de mimari yapılanmaları hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir²². Bu dönemin mimarisinde yuvarlak planın baskın olduğu, ancak son evrelerde köşeleri yuvarlatılmış veya tam köşe yapan mimari öğelerin ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir²³. Fakat mimari bağlamda kalıcı köylerin ilk aşaması olarak da isimlendirilebilecek olan söz konusu yuvarlak planlı yapılar evresinde hem tipolojik hem de yapım teknikleri açısından önemli bir çeşitliliğin olduğu görülmektedir²⁴. Çukur barınak tipinde olan yuvarlak planlı evlerin yanı sıra duvarları yer yer 2.00 m’ye ulaşan binalara hatta içerisinde taş veya sıkıştırılmış topraktan yapılmış stelleri bulunan yapılara kadar giden önemli bir çeşitliliğin varlığı gözlemlenmektedir²⁵. Bunun yanı sıra Yakın Doğu Neolitikünde farklı bölgelerde farklı mimari geleneklerin bulunduğu uzun süredir bilinmektedir²⁶. ÇÇNA’nın erken evrelerinde yuvarlak planlı yapılar baskın olmasına karşın, binaların inşa tarzlarının, iç düzenlemelerinin hatta yer yer boyutlarının kendi içerisinde önemli farklılıklar sergiledikleri görülmektedir. 2019 yılında kazılmaya başlayan Çemka Höyük yerleşim yeri de hem Geç Epi-Paleolitik hem de ÇÇNA mimarisi üzerine kronolojik ve tipolojik

² Cauvin 1994; Aurenche – Kozłowski 2010.

³ Moore ve diğ. 2000, 7-11; Aurenche – Kozłowski 2010, 7-13; Miyake ve diğ. 2012; Benz ve diğ. 2015, 11-12; Kodaş 2015, 17; Kodaş 2019b, 2-3.

⁴ Erim-Özdoğan 2011, 185-269.

⁵ Özkaya – Coşkun 2011, 89-127.

⁶ Rosenberg 2011a, 61-78.

⁷ Rosenberg 2011b, 78-87.

⁸ Karul 2011, 1-19.

⁹ Kodaş – Genç 2019, 211-221; Kodaş ve diğ. (basılmamış).

¹⁰ Kodaş 2018, 7-20; Kodaş 2019a, 3-15.

¹¹ Miyake ve diğ. 2012, 3-7.

¹² Schmidt 2012, 9-10.

¹³ Watkins 1990, 15-24.

¹⁴ Kempisty 1990, 13-34.

¹⁵ Moore ve diğ. 2000, 12-15.

¹⁶ Stordeur 2014, 27-41.

¹⁷ Coqueugnot 2009, 5-6.

¹⁸ Yartah 2013, 65-66.

¹⁹ Cauvin 1980, 21-34.

²⁰ Kozłowski 1998, 179-273.

²¹ Mazurowski – Kanjou 2012, 17-20.

²² Cauvin 1994, 12-16; Aurenche – Kozłowski 2010, 10-15; Goring Morris – Belfer Cohen 2014, 65-66.

²³ Cauvin 1994, 15; Watkins 2006, 16; Aurenche – Kozłowski 2010.

²⁴ Aurenche – Kozłowski 2000, 17.

²⁵ Watkins 2006, 16-17; Abbas 2014, 17; Goring Morris – Belfer Cohen 2014, 65-66; Stordeur 2014, 28.

²⁶ Cauvin 1994; Aurenche – Kozłowski 2000; Stordeur 2014, 28-29.

bağlamda önemli bilgiler vermektedir. Bu çalışmada da söz konusu mimari kalıntılar içerisinde hem tipolojik hem de kültürel bağlamda önem teşkil eden radyan²⁷ planlı yapılar incelenmiştir.

ÇEMKA HÖYÜK: KONUM, STRATİGRAFİ VE MİMARİ

“Su Kenarı Höyüğü” anlamına gelen Çemka Höyük, Ilısu Barajı HES projesi etkileşim alanı içinde olup, baraj kapağının yaklaşık 1100 m güneybatısında, Mardin iline bağlı olan Dargeçit ilçesi Ilısu köyü sınırları içerisinde ve deniz seviyesinden yaklaşık 420 m yükseklikte bulunmaktadır (Harita 1)²⁸. Çemka Höyük söz konusu proje kapsamında açılan üç ayrı yol nedeniyle hem tahribata uğramış hem de adeta iki ayrı bölüme ayrılmıştır. Dicle'nin batı yakasında bulunan yerleşim yeri nehir kıyısı boyunca devam eden yolun yapımı esnasında yaklaşık 100 m uzunluğunda ve yaklaşık 7.00 m yükseklikte profil oluşmuştur (Figür 1). Söz konusu profil üzerinde yapılan çalışmalar sonrası yaklaşık 40 m uzunlukta olan doğu bölümü temizlenmiş (Dicle Nehri kenarında bulunan profil) ve höyüğün tabaka dizilimi saptanmış ve belgelenmiştir. Buna ek olarak, yerleşimin farklı yerlerinde altı açmada kazı çalışmaları yapılmış ve çok sayıda mimari kalıntı açığa çıkarılmıştır.

Höyüğün kültür tabakalarının üzerindeki dolgu toprağının oldukça kalın olmasından dolayı, yörede gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında saptanması mümkün olmamış; ancak yol yapımı nedeniyle açılan

derin yarmalar Çemka Höyük'ün fark edilmesine yol açmıştır. Yol yapımına ek olarak, höyüğe bitişik olarak inşa edilen şantiyede üretim sonrası beton atıklarının höyüğe dökülmesiyle tahribat daha da artmıştır. Höyük 2018 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Ergül Kodaş ve Bülent Genç tarafından fark edilmiş ve aynı yıl Mardin Müzesi'nce tescillenmiştir. Ilısu Barajı ve HES Projesi kapsamında 2019 yılında yapılan ilk arkeolojik kazı çalışmaları ise yolun ikiye ayırdığı güney (Sektör 1) ve kuzey (Sektör 2) olmak üzere iki alanda yapılmıştır (Figür 2). Yapılan karbon analizleri, ele geçen yontma taş aletler ve diğer küçük buluntular yerleşim yerinin hem ÇÇNA hem de Geç Epi-Paleolitik'e tarihlendiğine işaret etmektedir. Özellikle alt yapı katlarında ele geçen, Geç Epi-Paleolitik'te, Zagros kökenli olan Zarziyan alet tekno-tipolojisine ait²⁹ üçgen budanmış mikrolit aletler (*triangulaire*), yarım ay biçimli aletler (*segment de cercle*), kenarları düzeltili sırtlı dilgiler (*lame a dos*) ve söz konusu aletlerin üretildiği tek vurma düzlemli çekirdekler yoğunudur. Söz konusu yontmataş aletler (teknolojik ve tipolojik olarak) MÖ 11. bine tarihlenen (MÖ 10 390 kalibre) Boncuklu Tarla Geç Epi-Paleolitik tabakası ile (6. Tabaka) ile benzer özellikler sergilemektedir³⁰. Üst yapı katlarında ise, ÇÇNA'da, bu dönem için tipik olan trapezler, üçgen budanmış mikrolit aletler (*triangulaire*), çift vurma düzlemine sahip mikrodilgi çekirdekleri, düzeltili dilgiler, kesici olarak kullanıldığı bilinen satırlar (*chopper*) ve yaprak biçimli ok uçları tespit

²⁷ Bu terminoloji Fransızca radial bölmeli yapılar olarak isimlendirilen mimari planlı yapıları açıklamak için kullanılmaktadır (*bâtiment circulaire aux subdivisions radiales*, Stordeur 2014, 29-31; Cauvin 1994; Abbes 2014, 20).

²⁸ Kodaş – Genç 2019, 211; Kodaş ve diğ. (baskıda).

²⁹ Aurenche – Kozłowski 2000, 12; Olszewski 2012, 5.

³⁰ Kartal ve diğ. 2018, 94-95; Kodaş 2019a.

edilmiştir. Söz konusu alet tekno-tipolojisi Yukarı Dicle Vadisi'nde ÇÇNA dönem için karakteristiktir³¹.

Höyükte kazı çalışmaları ve söz konusu güney kesimde yapılan tahribattan dolayı oluşan büyük kesit üzerinde yapılan incelemeler sonucu 2 tabaka (Geç Epi-Paleolitik ve Neolitik Çağ "PPNA/ÇÇNA) ve bu tabakalarda toplamda 8 yapı katı ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu yapı katlarından 1-6. yapı katlarının ÇÇNA'ya, 7. ve 8. yapı katlarının ise Geç Epi-Paleolitik döneme tarihlendiği düşünülmektedir. Ayrıca yapılan karbon analizleri yerleşim yerinin, bu makalede incelenen radyan planlı yapıların bulunduğu 2. yapı katının MÖ 9300 ve 5. yapı katının da MÖ 9600 yıllarına tarihlendiğini göstermektedir³².

Mimari kalıntıların sıklığı ve inşa tarzları açısından bakıldığında ise yerleşim yerinin yuvarlak planlı basit kulübelere çukur barınak tarzında inşa edilen binalara ve en üst yapı katında yine basit temellere sahip binalara doğru bir değişim yaşadığı görülmektedir. Yerleşimin ortaya çıkarılan 1. yapı katına ait bağlantısız taş sıraları, taş öbekleri ve döküntüler ele geçmiş olup bunlar herhangi bir mimari plan oluşturmamaktadır. Fakat söz konusu kalıntılar basit temelli çadır tipi yapılara işaret etmektedir. 2. yapı katı mimarisi aşağıda da ayrıntılı ele alınacağı üzere iki tip plan sergilemektedir. İlk tip oldukça büyük ebatlı, tek odalı çukur barınak tarzında ya da derin olmayan basit temeller üzerine oturtulan yapılar ikinci tip yuvarlak planlı ve içten bölmeli (radyan

bölmeli), orta büyüklükte olan ve çukur barınak tarzında inşa edilen yapıları içermektedir (Figür 2). 3. yapı katı mimarisi çoğunlukla üst yapı katı tarafından tahrip edilmiş çukur barınak tarzında yapılarla temsil edilmektedir. Yuvarlak planlı olan yapıların boyutları 4.00-6.00 m yarıçapındadır. 4-6. yapı katları ise çalışılan açmalar dışında, yol yapımı tahribatıyla oluşan büyük kesit üzerinden takip edilmiştir. Yuvarlak ve elips biçimli olan yapıların genellikle 4.00-5.00 m arasında çapları bulunmaktadır. Bu yapı katlarında bulunan binaların duvarlarında kullanılan taşlar daha iyi işçilik göstermektedir. Bu iki yapı katına ait binalar derin olmayan basit temelleri olan yapılardır ve çukur barınak tarzında inşa edilmemişlerdir. Yukarıda sıralanan tüm yapı katları ÇÇNA evresi yapılarıdır. Yerleşmenin erken tabakasına (Geç Epi-Paleolitik) ait olan iki yapı katı (7. ve 8. yapı katları) büyük kesitin en alt kısmında, kırmızı renkli ana toprak içinde oldukça basit yapıları birkaç taş sırası ve dağınık taş grupları ile temsil edilmektedir. Bu buluntuların hemen altında ise nehir yataklarında oluşan küçük taşlı, kumsu toprak bulunmaktadır. Bu döneme ait yapılar çukur barınak tarzından çok yüzeye inşa edilmiş basit kulübe tarzında olan yapılara işaret etmektedir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan radyan planlı yapılar (Bina I-Ia ve Bina VII) ise 2. ve 3. yapı katlarına aittir. Bahsi geçen yapı katlarında ortaya çıkarılan binalar oldukça büyük çaplı (8.00-12.00 m arasında değişen çapları olan) yapılardır. Duvarlarda doğal taşlar kullanılmıştır. Duvarlar çamur

³¹ Kartal ve diğ. 2018, 94-95; Maeda 2018, 59-61; Altınbilek-Algül 2013, 292; Aurenche – Kozłowski 2000; Goring Morris – Belfer Cohen 2014, 67-68.

³² Tübitak Marmara Araştırma Merkezi.

harç ile örülmüş ve içerden sıvanmıştır. Binaların içinde hiçbir bölme duvarı kullanılmamıştır. Ayrıca binaların tamamı tek odalıdır (Figür 2). Benzer planda yapılar aynı bölgede bulunan Hasankeyf Höyük ve Gülsir Höyük'ten bilinmektedir. Ancak aynı yapı katına ait olan Bina I-Ia ve Bina VII numaralı yapılar inşa tarzları, taban üzeri buluntuları ve iç bölmeleri bulunmasından dolayı hem yerleşim yeri için hem de Yukarı Dicle Vadisi'nde şuan için tek örnek durumundadırlar. Söz konusu yapılar özellikle Suriye'de birçok yerleşim yerinde açığa çıkarılan kamu binaları ile yakın özellikler sergilemektedir.

RADYAN PLANLI YAPI: BİNA I-Ia

Çemka Höyük yerleşim yerinin 2. yapı katına tarihlendirilen söz konusu bina hem inşa tarzı hem de uzun süre kullanılmasından dolayı höyükte ortaya çıkarılan diğer tüm binalardan farklılık göstermektedir. E18 açmasında gün ışığına çıkarılan yapı "Bina I-Ia" şeklinde tanımlanmıştır (Figür 3). Bahsi geçen yapı erken (Bina I) ve geç (Bina Ia) olmak üzere iki ayrı ana yenileme evresine sahiptir. Erken evrede yapının (Bina I) boyutu yaklaşık 5.00 m çapındadır ve üç yenileme evresine sahiptir. Geç evrede (Bina Ia) ise yapı büyütülerek yaklaşık 7.00 m çapına ulaştırılmıştır ve iki yenileme evresi bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında Bina I-Ia, toplamda 5 evre boyunca yenilediği ve her yenileme evresinde de binanın iç planlamasında köklü değişimler yapılmış olduğu görülmektedir. Yapılan karbon analizleri söz konusu binanın sekili yapı evresinin MÖ 9300'e tarihlendiğini göstermektedir.

- Erken Evre, «Bina I»
 - *Basit Radyan Bölmeli Yapı Evresi*
 - *Toprak Tabanlı Yapı Evresi*
 - *Sekili Yapı Evresi*
- Geç Evre, «Bina Ia»
 - *Radyan Bölmeli Yapı 1 Evresi*
 - *Radyan Bölmeli Yapı 2 Evresi*

Geç evrelerde inşa edilerek binanın büyütülmesini sağlayan doğu duvarı yaklaşık 1.00 m uzunluğunda 0.60 m yüksekliğindedir. Duvarın hemen doğu bitişiğinde ise 0.60 x 0.60 m çapında, sıkıştırılmış toprak içine yerleştirilmiş küçük nehir taşlarından oluşturulmuş mekân dışı bir ocak ortaya çıkarılmıştır. Bina I'in doğu duvarı Bina Ia'da (4 ve 5. evrede) ara bölme duvarı olarak kullanılmıştır. Binanın batı duvarı ise en üst evreden en alt evreye kadar sürekli kullanıla gelmiştir. Duvar tekniği olarak bahsi geçen duvarlar birbirlerinden farklıdır. Binanın batı duvarı, düzgün irili ufaklı nehir taşlarıyla çamur harç kullanılarak yükseltilmiştir ve duvarın kalınlığı ise 0.40-0.60 m arasında değişmektedir. Erken evreye ait doğu duvarı (geç evrede bölme duvarı) ise düzgün olmayan nehir taşları kullanılarak tek sıra yükseltilerek çamur harçla örülmüştür.

a) Basit Radyan Bölmeli Yapı Evresi:

Kazı heyeti tarafından "Basit Radyan Bölmeli Yapı Evresi" olarak tanımlanan bu yapı kalıntısı, aynı zamanda Bina I'in en erken evresini temsil etmektedir. Binanın en erken evresinden en geç evresine kadar sü-

rekli kullanım gören batı duvarı ve geç evrelerde bölme duvarına çevrilen doğu duvarı arasında kalan yapı yaklaşık 5.00 m çapında ölçülere sahiptir. Bu evrede yapı çukur barınak tarzında olup, sert bir toprak taban üzerine oturtulmuştur. Yapıyı önemli kılan özellik ise binanın içinde, farklı yönlerden ortaya doğru gelen; ancak birbiri ile birleşmeden ortada doğu-batı yönlü kısa basit duvarın farklı uçlarında son bulan radyan bölmelerdir. Bu bölmeler sıkıştırılmış toprak ile birlikte çay taşları kullanılarak en fazla 0.20 m yükseklikte olan basit dolgu duvarlardan oluşmaktadır (Figür 4). Söz konusu evre mimarisine benzer iç düzenleme Kuzey Suriye yerleşimlerinden olan Tell Abr 3 yerleşiminde açığa çıkarılan “M3” yapısında tespit edilmiştir³³. Ancak bu uygulama sadece yapının bir köşesinde yeni bir bölüm oluşturmak için yapılmış olup Çemka Höyük örneğinde ki gibi binanın tamamını hücrelere bölmek için yapılmamıştır.

Bu evrede basit bir inşa tarzı sergileyen radyan bölmeler binayı dört hücreye (Hücre 1-4) ayırmaktadır³⁴. Her ne kadar 1 numaralı hücre içinde çok sayıda vurgaç ve kırık durumda havaneli ele geçmiş olsa dahi hücrelerin işlevlerini saptamak mümkün olamamıştır. Diğerlerine göre güney yönünde konumlanmış olan hücre içerisinde gövdesinde eksiklikler ve kırıklar mevcut olan büyük boyutlu bir öğütme taşı ile havaneli, yapının tabanı üzerinde *in situ* olarak açığa çıkarılmıştır. Aynı alanda, öğütme taşının güneyinde taban altında yetişkin bir

bireyin mezarına rastlanmıştır. Mezar kuzeybatı-güneydoğu yönünde cenin pozisyonunda gömülmüştür (0.40 m derinlikte, 1.10 m uzunlukta ve 0.60 m genişlikte). İskeletlerin yanında herhangi bir arkeolojik buluntu ele geçmemiştir. Batı duvarı kil sıvalı olan binanın doğu duvarı önünde ise, içerden, yassı taşların duvara yapışık şekilde yerleştirilmiş olduğu görülmektedir. Basit bir şekilde doğal taşlarla yapılmış olan duvar döşemelerinin benzerleri yine Suriye’de bulunan Tell Abr 3³⁵, Wadi Tumbağ 1³⁶ ve Wadi el-Hajana³⁷ gibi yerleşim yerlerinden açığa çıkarılan radyan planlı veya yuvarlak planlı sekili yapılardan da bilinmektedir.

b)- Toprak Tabanlı Yapı Evresi:

Bina I içinde, I. evrenin üstünde (II. evre) saptanan bina tek odalı olup, tabanı sarı renkli bir toprağın sıkıştırılmasıyla oluşturulmuştur (Figür 5). Biçim olarak Yakın Doğu Neolitikünde, ÇÇNA/PPNA evresinde oldukça yaygın olan yuvarlak, tek odalı ve çukur barınak tarzındadır. Yapının tabanı dikkatlice incelendiğinde güney kesiminin kuzeyden farklılık gösterdiği ve kumsu dokuda bir toprak dolguya sahip olduğu görülmektedir. Kumsu toprak ilk olarak binanın V. evresinde belirmiş ve II. evreye kadar devam etmiştir. İhtimalle en üst evrede, kendi döneminde bir derin çukur açılmış ve sonradan kumsu toprakla doldurularak kapatılmıştır. Buluntu açısından da zengin olan bu evrede taban üzerinde vurgaçlar ve havanelerinin yanı sıra çok mik-

³³ Yartah 2013, 99.

³⁴ Söz konusu iç duvarlar bina dış duvarı gibi yükseltilmemiştir. Bu alçak duvarlar, Suriye’de tespit edilen diğer örneklerde olduğu gibi, binanın içerden bölünmesini sağlamakla birlikte hücreler arası geçişi engellemektedir.

³⁵ Yartah 2013, 99.

³⁶ Abbes 2014, 17-20.

³⁷ Fujii – Adachi 2013, 48.

tarda yontmataş, kemik alet ile farklı hayvanlara ait kemikler ele geçmiştir. Bu evrede de yine taban altına gömülmüş olan yetişkin bir bireye ait mezar açığa çıkarılmıştır. Mezar batı duvarının hemen doğu bitişiğine, kuzey-güney doğrultulu açılmıştır. Mezar çukuru içinde yine güney-kuzey yönünde cenin pozisyonunda gömülmüş iskelet ortaya çıkarılmıştır. İskeletin yanında herhangi bir buluntu ele geçmemiştir.

c)- Sekili Yapı Evresi:

Bina I'nın en geç aşamasını oluşturan bu evre (III. Evre), batı duvarına yaslandırılmış, doğuya doğru hafif eğimli, düz nehir taşlarıyla yapılmış seki/platformdan isimini almaktadır. Söz konusu seki doğu batı yönünde yaklaşık 1.00 m ve kuzey-güney yönünde de 2.00 m ölçülerindedir. Yassı formda olan nehir taşlarının sert toprak üzerine yatırılmasıyla oluşturulmuştur (Figür 6). Bir alt evredeki iskelet (toprak tabanlı yapı evresinde), söz konusu sekinin altında bulunmaktadır. Bu durum iskelet gömüldükten sonra bina içerisinde bir seki yapılarak yenilenmiş olduğunu düşündürmektedir. Güney-kuzey yönünde cenin pozisyonunda gömülmüş olan yetişkin bir bireyin gövdesi sekinin altında bulunurken, iskeletin kafatası seki yapısının dışındadır. Tipolojik olarak bakıldığında ise yuvarlak planlı binalar içerisinde sekiler/platformlar Neolitik Çağ'da Yukarı Mezopotamya'da oldukça yaygın bir mimari öğedir. Özellikle ÇÇNA-ÇÇNB "Anıtsal – Kamu Yapılarında bazen ise konutlarında kullanılmıştır.

Göbekli Tepe "Aslan Payeli Yapı" ve Nevali Çori "Kült Yapıları"nda içerden duvara bitişik yapılmış sekiler, Hallan Çemi³⁸, Jerf El Ahmar³⁹, Mureybet⁴⁰ ve Tell Abr 3⁴¹ yerleşmelerinde anıtsal yapılardaki platform/sekiler bunlardan bazılarıdır. Ancak bu yerleşimlerde ele alınan yapılarda sekiler/platformlar duvar boyunca ya da belli bir planda inşa edilirken Çemka Höyük örneğinde sadece bir alana yerleştirilmiş ve binanın ortasına doğru uzatılmış gibi görünmektedir. Bu bağlamda daha çok Hallan Çemi *Public Building*⁴² yapısında tespit edilen sekilerle daha fazla benzerlik göstermektedir.

d)- Radyan Bölmeli Yapı 1 Evresi:

Bina Ia'nın ilk evresinde (yapının IV. evresi) binanın doğusuna yeni bir duvar eklenerek bina doğu-batı yönünde yaklaşık 2.00 m kadar büyütülmüş ve 7.00 m çapına ulaşmıştır. Fakat kuzey, güney ve batı yönünde herhangi bir büyütme işlemi yapılmamıştır. Erken evrelerde dış duvar olarak kullanılan doğu duvarı bu evrede yeni doğu dış duvarının yapılması üzerine bölme duvarı olarak kullanılmıştır (Figür 7). Yeni doğu duvarının yol yapımı sırasında ortaya çıkan tahribat nedeniyle, kuzey-güney yönünde, sadece 1.00 m'lik kısmı korunabilmiştir.

Binanın iç düzenlemesine bakıldığında farklı boyutlarda olan iç bölme duvarları sayesinde içerden 4 ayrı hücreye sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda güneydoğu yönünde olan ana bölme duvarı binayı iki bölüme ayırmaktadır (yatay bölme duvarı).

³⁸ Rosenberg 2011a, 72-73.

³⁹ Stordeur 2014, 31-32.

⁴⁰ Cauvin 1994, 57-62.

⁴¹ Yartah 2013, 163.

⁴² Rosenberg 2011a, 76.

Binanın içerden bölünmesini sağlayan güneydoğu-kuzeybatı yönündeki ana bölme duvarı, duvar örgü tekniği açısından binaya ait diğer duvarlara göre, önemli birtakım değişiklikler içermektedir. Zira söz konusu ana bölme duvarının inşası için yassı formlu büyük boyutlu taşlar dikey bırakılarak birer dikme biçimi verilmiştir. Duvar boyunca ilerleyen bu dikme taşların sırt kısmına toprak sıkıştırılmış, küçük taşlarla da destek verilmiştir. Erken evrede yapının doğu duvarını oluştururken, bu evreden itibaren bina içi ara bölme duvarı halini alan kısım, kuzey-güney yönünde olup, güney kesimdeki duvara yaslandırılmış izlenimi vermektedir. Doğu duvarı ile bu bölme duvarı arasında oluşan 4 numaralı hücre içerisinde çok sayıda kemik alet ortaya çıkarılmıştır. Bu hücre içerisinde ele geçen bir diğer buluntu doğu duvarının hemen dibinde yabancı bir küçükbaş hayvana (koyun/keçi) ait kafatasıdır. Kafatasının üst çenesi üzerine dik olarak bırakılmış olması bir rastlantıdan çok bilinçli bir durum gibi görünmektedir. Çemka Höyük yerleşimi ile aynı bölgede bulunan Hallan Çemi “A Yapısı”⁴³ içinde, giriş kısmında büyük baş hayvana ait kafatası bulunmuştur. Kazıcısına göre giriş kısmına asılı duran kafatası zamanla yere düşmüştür⁴⁴. Çemka Höyük için giriş kısmı ile ilgi tahribat nedeniyle kesin bir şey söylemek zor olsa da bahsi geçen kafatasının asılı olma ihtimali de vardır. Yatay bölme duvarı ile güney-kuzey doğrultulu bölme duvarının oluşturduğu 2 numaralı hücre ise oldukça küllü bir toprağa sahiptir. Hücre-

nin içinde oldukça fazla sayıda yanmış hayvan kemiği ele geçmiştir. Mekân içinde diğerleri gibi bir ocak kalıntısına rastlanmamıştır. Ana bölme duvarı ile batı duvarı arasında kalan 1 numaralı hücrenin tabanı sıkıştırılmış toprak içine küçük nehir taşları kullanılarak yapılmış bir yapı sergilemektedir. Ayrıca 1 numaralı hücre ile güneyde bulunan 3 numaralı hücre arasındaki bölme duvarı yine sıkıştırılmış toprak-çakıl taşı kullanılarak yükseltilmiş bir duvar-set ile sınırlandırılmıştır. 1 numaralı hücre içerisinde, taban üzerinde, çok sayıda vurgaç ve kırık havaneli ele geçmiştir. Bu binaya ait son hücre ise binanın güneyinde 0.60x3.00 m ölçülerindeki kumsu topraklı tabana sahip 3 numaralı hücredir. Bu alanda hem hayvan kemikleri hem de yontmataş aletler karışık şekilde açığa çıkarılmıştır. Ayrıca diğer hücrelere oranla neden farklı bir toprağın kullanıldığını anlamak amacıyla hem toprak hem de botanik analizleri için toprak örnekleri alınmıştır, yapılacak analizler daha net sonuçlar verecektir. Genel olarak bakıldığında ise bina içinde bulunan hücrelere farklı işlevler yüklendiği görülmektedir. Bu durum yerleşimin bulunduğu bölgede farklı yapılarda görülürken Kuzey Suriye Bölgesi yerleşimleri olan Jerf El Ahmar⁴⁵ ve Mureybet⁴⁶ yerleşimlerinde Çemka Höyük gibi tek yapı içinde görülmektedir. Bu yönleriyle Çemka örneğine oldukça benzer olan Jerf El Ahmar⁴⁷ ve Mureybet⁴⁸ yapılarında (özellikle anıtsal-kamu yapılarında) hücrelere ayrılan yapı içinde farklı işlevler görülmektedir. Bu bağlamda D. Stordeur,

⁴³ Rosenberg, 2007, 3.

⁴⁴ Rosenberg 2007, 3.

⁴⁵ Stordeur 2014.

⁴⁶ Cauvin 1994.

⁴⁷ Stordeur 2014.

⁴⁸ Stordeur – Ibáñez 2008.

EA 30 yapısının bazı hücrelerinin tahıl depolama, bazı hücrelerinin ise günlük eşyaların depolandığı bir alan olarak içinde kullanıldığını söylemektedir⁴⁹.

e)- Radyan Bölmeli Yapı 2 Evresi:

Bina Ia'nın en geç evresi olarak ele alınan V. evrede de bina yine IV. evrede olduğu gibi genişletilmiş haliyle kullanılmaya devam etmiştir. Fakat IV. evrede inşa edilen yatay kuzey-güney yönündeki bölme duvarının sadece kuzey bölümü kullanılmıştır (Figür 8). 1.20 m'lik kısmı korunmuş olan yatay bölme duvarının doğu-batı yönünde uzanan iki duvarla birleştiği saptanmıştır. İkinci bölme duvarı ise Bina I'in dış doğu duvarına (bu evrede bölme duvarı) yaslandırılmış, doğu-batı yönünde 1.00 m uzunluğunda olup ve kuzey-güney yönündeki ana bölme duvarına doğru, doğu-batı yönünde uzamaktadır. Bu bölme duvarı da yine yatay duvar gibi kısa tutulmuş, her iki duvarın birleşeceği yerde 0.50 m'lik bir açıklık bırakılmıştır. Yine 4 ayrı hücreye ayrılan bu evrede de hücrelerin farklı amaçla kullanılmış oldukları düşünülmektedir. Örneğin 2 numaralı hücrede taban üzerinde bulunan kırık öğütme taşı *in situ* halde açığa çıkarılmıştır. 1 numaralı hücrede ise IV. evredeki gibi küllü topraktan oluşan ve içerisinde bol miktarda karışık hayvan kemiği ve yontmataş alet bulunan yanık toprak malzeme devam etmektedir. Yatay bölme duvarı ile batı duvarı arasında kalan 1 numaralı hücre içerisinde ise küçük taşlarla yapılmış bir taban ortaya çıkarılmıştır. Bu hücre içerisinde de yine bir alt evrede olduğu gibi çok sayıda yontmataş alet, vurgaç ve kırık

havaneli ele geçmiştir. Bir alt evre yapısında tespit edilen ve binanın güney alanında doğu-batı yönünde uzanan kumsu toprak tabanlı alan ilk defa bu evrede başlamıştır (Hücre 3). En doğuda bulunan 4 numaralı hücre içerisinde ise birkaç kemik bız, sıpatula parçası ve bir adet oluklu taş obje ele geçmiştir.

Bu evre yapısı tıpkı IV. evrede bulunan "Radyan Bölmeli Yapı 1" evresi gibi farklı hücrelere sahip olup, her hücre içinde farklı aktivitelerin yapıldığı düşünülmektedir. Çemka Höyük'ün her iki evresinde bulunan yapılar kısmen de olsa biçimsel ve işlevsel olarak Jerf El Ahmar⁵⁰, Mureybet⁵¹, Wadi Tumba⁵² ve Wadi El Hajana⁵³ Tell Abr 3⁵⁴ gibi yerleşimlerde açığa çıkarılan radyan planlı yapılarla önemli benzerlikler göstermektedir.

RADYAN BÖLMELİ - DRENAJLI/KANALLI YAPI: BİNA VII

Çemka Höyük'ün 2019 yılı kazılarında ortaya çıkarılan bir diğer özel yapısı Bina I-Ia'nın hemen batısında, E17 açması sınırlarında konumlanan; ancak yol tahribatından dolayı çok az kısmı korunmuş olan içten bölmeli binadır (Figür 9). Bina VII'nin sadece güney duvarının bir kısmı ve iç bölme duvarlarından sadece bir tanesi korunmuştur. Binanın ana güney duvarının inşa tarzı yine Bina I-Ia'nın batı duvarı ile benzer bir duvar tekniği ile örülmüştür. İrili ufaklı düzgün nehir taşlarıyla çamur harç kullanılarak yükseltilmiş olan duvarın günümüze 1.30 m'lik kısmı korunmuştur. Sağlam ka-

⁴⁹ Stordeer 2014.

⁵⁰ Stordeer 2014.

⁵¹ Cauvin 1994.

⁵² Abbes 2014, 17-20.

⁵³ Fujii – Adachi 2013, 48.

⁵⁴ Yartah 2013, 99.

lan duvarın iç yüzeyi kırmızı renkli alçı benzeri bir harçla sıvanmıştır. Ayrıca en az dört yenileme izi görünen taban kalıntılarında da aynı kırmızı renkli alçı benzeri madde görülmektedir. Yerleşim yerinde bazı yapılar içinde ele geçen terazzo tekniğinde yapılmış taban kalıntılarında yola çıkılarak Bina VII içinde aynı tekniğin duvarlarda sıva ve tabanlarda kullanıldığı düşünülmektedir (Figür 10). Terazzo tekniğinde oluşturulan bu taban örnekleri Yukarı Dicle Vadisi'nde ve Yakın Doğu Neolitikinde oldukça yaygın bir kullanım göstermektedir. Çayönü "Terazzolu Yapı"⁵⁵, Boncuklu Tarla "Terazzolu Yapı"⁵⁶, Göbekli Tepe "Aslan Payeli Yapı ve çevresindeki küçük ebatlı yapılar"⁵⁷ ve Nevali Çori "Kült Yapıları"⁵⁸ gibi yerleşimlerde örnekleri bulunmaktadır. Ancak bu örnek yerleşimlerde ele alınan yapılar Çanak-Çömleksiz Neolitik dönemin B evresine tekabül ederken Çemka Höyük örnekleri aynı dönemin A evresine (ÇÇNA/PPNA) aittir. Bina VII de iç kısımda, son yenileme tabanı üzerinde yaklaşık 1.00 uzunluğunda, kuzeybatı-güneydoğu yönlü tahrip olmuş bir bölme duvarı açığa çıkarılmıştır. Bu bölme duvarı Bina I-Ia yapısının "Radyan Bölmeli Yapı 1-2" evresinde ki bölmelere benzer bir taş örgü ile oluşturulmuştur (0.40 m yüksekliğe varan, orta büyüklükte çay taşları).

Bu binayı özel kılan bir başka mimari öğe ise tahribattan arta kalan güney duvarının dış tarafına yaslanmış ve güneye doğru uzayan yaklaşık 3.00 m'lik kanal/drenaj kanalıdır. Kanal yapısının çevre duvarı yassı-

düz taşların dikey bırakılması ile oluşturulmuş, benzer taşlarla üzeri kapatılmıştır. Bina VII'ye yaslandırılmış ucundan güneye doğru eğim verilerek oluşturulan kanal yapısının hem bahsi geçen binaya hem de bulunduğu açık alana su girmesini/toplanmasını engellemek için yapıldığı düşünülmektedir. Çünkü kanal yapısı gömülü olan Bina VII'nin taban seviyesinden yaklaşık 1.30 m yükseklikte bulunmaktadır ve bu durum drenaj kanalının dışardan gelecek suların içeriye girmesini engellemek için yapılmış olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca kanal yapısının konumlandırıldığı alan Bina VII ve çevresinde bulunan diğer binaların ortasındaki açık alana denk gelmektedir. Söz konusu açık alan sarımsı, sert bir tabanla kaplanmış ve kanal yönünde bu tabana eğim verilmiştir. Bir çok merkezde daha geç dönemlerde bu kanal/drenaj yapısının iç mekanlarda kullanıldığı ve bunların bir sıvı ritüeli ile alakalı sistem olduğu düşünülmüştür. Ancak Çemka Höyük örneği sadece bina ve binalar arası açık alanda biriken suyun birikmesini engellemek için yapılmış günümüz örneklerine benzemektedir. Bahsi geçen örnekler Göbekli Tepe⁵⁹, Çayönü⁶⁰, Güsir Höyük⁶¹, Tell Abr 3⁶², Wadi Feynan⁶³, Bouqras⁶⁴ ve El Kown⁶⁵ merkezlerinde binaların içinde, tabanda basit yapıldırlar. Göbekli Tepe örneğinde kanalın hemen yanında bulunan büyük taş kaptan yola çıkılarak libasyon ile ilişkilendirilmiştir. Çemka Höyük drenaj/kanal yapısında ise böyle bir duruma işaret eden bir buluntu mevcut değildir. Çemka Höyük

⁵⁵ Erim-Özdoğan 2011.

⁵⁶ Kodaş 2019.

⁵⁷ Schmidt 2012, 120-126.

⁵⁸ Hauptmann 2012, 91-93.

⁵⁹ Schmidt 2007, 128.

⁶⁰ Özdoğan – Erim-Özdoğan 1989, 71.

⁶¹ Karul 2011.

⁶² Yartah 2013, 125-128.

⁶³ Finlayson ve diğ. 2011, 8184.

⁶⁴ Contenson – Van Liere 1966, 186.

⁶⁵ Stordeur 1989, 108; Stordeur 2000, 306-307.

drenaj/kanal yapısı bir kutu gibi çevrelendiği, dikey yerleştirilen taşlar arasında hafif aralıklar bırakılarak çevreden gelen suların kanalın içine geçiş sağladığı gözlemlenmektedir. Sonuç olarak bir ritüel amaçtan çok bina içerisine su girmesini engellemek için inşa edildiği düşünülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çemka Höyük oldukça yüksek arkeolojik dolgusu (yaklaşık 10.00 m) ile hem Epi-Paleolitik hem de Çanak-Çömleksiz Neolitik dönem A (PPNA/ÇÇNA) evrelerinin açığa çıkarıldığı, Yukarı Dicle Vadisinde bulunan, nadir merkezlerden biridir. Ancak baraj inşası nedeniyle oldukça tahrip olmuştur. Tahribata rağmen yerleşim yerinde açığa çıkarılan büyük boyutlu yuvarlak planlı yapılarla birlikte “özel yapılar” olarak isimlendirmiş olduğumuz radyan planlı yapılar (Bina I-Ia ve Bina VII)” mimarlık tarihi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Radyan Planlı yapılarla çağdaş olan büyük boyutlu yuvarlak planlı yapıların benzerleri Yukarı Dicle Vadisi’nde Güsir Höyük⁶⁶ ve Hasankeyf Höyük⁶⁷ yerleşim yerlerinden bilinmektedir. Bunlar dışında Suriye ve Irak topraklarında kalan Mureybet⁶⁸, Tell Abr 3⁶⁹, Jerf El Ahmar⁷⁰, Nemrik 9⁷¹ ve Qermez Dere⁷² gibi merkezlerin erken evrelerinde de benzer yapılar görülmektedir. Çukur barınak tarzından inşa edilmiş olan büyük boyutlu söz konusu yuvarlak planlı yapıların mimari özelliklerinin yanı sıra içerilerinde ele geçen küçük buluntuları da benzerlik göstermektedir.

Güsir Höyük, Hasankeyf Höyük ve Hallan Çemi’de açığa çıkarılan büyük ölçekli yuvarlak yapılar içerisinde stel, seki, özel taban uygulamaları gibi bazı özel uygulamalar mevcut iken Çemka Höyük’te açığa çıkarılan büyük ebatlı bina örneklerinde bu öğeler bulunmamaktadır. Bu nedenle Hasankeyf, Güsir Höyük ve Hallan Çemi’de söz konusu binaların konut olmaktan ziyade “Kamu Yapısı” olarak inşa edilmiş oldukları düşünülmektedir. Buna karşın Çemka Höyük örneklerinin özel bir iç düzenleme sergilemedikleri ve günlük kullanıma ait buluntular içerdikleri görülmektedir ve konut olarak kullanıldıkları düşünülmektedir. Çemka Höyük’te aynı yapı katına ait olan büyük ebatlı binalar ile radyan planlı binaların (Bina I-Ia ve Bina VII) birbirinden bu denli farklı olmaları ise radyan planlı binaların, Suriye’de açığa çıkarılan örnekleri de düşündüğümüzde, birer “Kamu Yapısı” olarak kullanıldıklarını düşündürmektedir. Söz konusu mimari plan özellikle Kuzey Suriye bölgesi ÇÇNA Dönem kamusal binalar için karakteristiktir. Bilhassa Jerf El Ahmar⁷³, Tell Abr 3⁷⁴ ve Mureybet⁷⁵ yerleşimlerinde ortaya çıkarılan radyan bölmeli yapıların daha büyük ölçekli ve iyi işçilikli oldukları görülmekle birlikte söz konusu yapılar ÇÇNA Dönemin sonlarına tarihlenmektedirler. Ayrıca MÖ 10. Bin ilk yarısına tarihlenen Wadi Tumbağ⁷⁶ ve Wadi El Hajana⁷⁷’da açığa çıkarılan radyan planlı yapılar daha küçük boyutlu olmakla birlikte kamu binası olarak yorumlanmaktadır.

⁶⁶ Karul 2011.

⁶⁷ Miyake 2013; Miyake 2016.

⁶⁸ Stordeur – Ibáñez 2008.

⁶⁹ Yartah 2013, 69-71.

⁷⁰ Stordeur 2014

⁷¹ Kozłowski – Kempisty 1990.

⁷² Watkins – Baird 1987; Watkins ve diğ. 1991; Watkins ve diğ. 1995.

⁷³ Stordeur 2014.

⁷⁴ Yartah 2013.

⁷⁵ Cauvin 1994.

⁷⁶ Abbes 2014, 17, 20.

⁷⁷ Fujii – Adachi 2013, 48.

Buna karşın Çemka Höyük Bina I-Ia ve Bina VII radyan planlı yapılar Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, mevcut veriler itibarıyla, tespit edilen ilk örneklerdir. Ancak Orta Suriye'de bulunan Wadi Tumba⁷⁸ ve Wadi El Hajana⁷⁹'da açığa çıkarılan radyan planlı kamu binaları dönemsel, biçimsel ve boyut olarak Çemka örnekleri ile daha fazla benzer özellikler göstermektedir. Sonuç olarak Çemka Höyük'te MÖ 10. bine tarihlenen söz konusu radyan planlı yapılar bilhassa Suriye Bölgesi'nde bilinen radyan planlı yapıların sadece bu bölgeye özgü olmadığını aynı zamanda Yukarı Dicle Vadisi'nde de inşa edilmiş olduklarını göstermektedir. Mimarlık tarihi için önemli olan söz konusu yapılar aynı zamanda ÇÇNA'da bölgeler arası ilişkilerin ve kültürel yapıların incelenmesi için de yeni bir tartışma yaratmaktadır. Yerleşim yerinde ileriki yıllarda yapılması planlanan kazılar ve halen devam eden analizler söz konusu yapıların işlevleri ve inşa tarzları hakkında daha fazla bilgi verecektir.

LEVHA LİSTESİ

Harita 1: Çemka Höyük konumu ve aynı dönem yerleşim yerleri (Yazarlar)

Figür 1: Çemka Höyük yol tahribatından kalan büyük kesit görünümü (Çemka Höyük Arşivi)

Figür 2: Yerleşimde açığa çıkarılan yapıların genel görünümü (Çemka Höyük Arşivi).

Figür 3: Çemka Höyük, Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem A Evresi Bina I-Ia ve Bina VII Yapıları (Çemka Höyük Arşivi).

Figür 4: Çemka Höyük, Bina I-Ia, Basit Radyan Bölmeli Yapı Evresi (Çemka Höyük Arşivi).

Figür 5: Çemka Höyük, Bina I-Ia, Toprak Tabanlı Yapı Evresi (Çemka Höyük Arşivi).

Figür 6: Çemka Höyük, Bina I-Ia, Sekili Yapı Evresi (Çemka Höyük Arşivi).

Figür 7: Çemka Höyük, Bina I-Ia, Radyan Bölmeli Yapı 1 Evresi (Çemka Höyük Arşivi).

Figür 8: Çemka Höyük, Bina I-Ia, Radyan Bölmeli Yapı 2 Evresi (Çemka Höyük Arşivi).

Figür 9: Çemka Höyük, Bina VII Radyan Bölmeli, Drenajlı/Kanallı Yapı (Çemka Höyük Arşivi).

Figür 10: Çemka Höyük'te ele geçen terazzo kalıntıları (Çemka Höyük Arşivi).

KISALTMALAR

ÇÇNA	Çanak-Çömleksiz Neolitik A Evresi
Ed.	Editör
M.Ö.	Milattan Önce
PPNA	Pre-Pottery Neolithic A

⁷⁸ Abbes 2014, 20.

⁷⁹ Fujii – Adachi 2013, 48.

KAYNAKÇA

- Abbes 2014 F. Abbes, "Le Bal'as, un autre scénario de la néolithisation du Proche-Orient", içinde: C. Manen – T. Perrin – J. Guilaine (ed.), *La transition néolithique en Méditerranée (Actes du colloque Transitions en Méditerranée, ou comment des chasseurs devinrent agriculteurs, Muséum de Toulouse, 14-15 avril 2011)*, Archives d'écologie préhistorique, éditions Errance-Actes Sud, (Arles 2014), 9-21.
- Altınbilek-Algül 2013 Ç. Altınbilek-Algül, "The lithic assemblages of Gusir Höyük (Turkey): the preliminary results", içinde: F. Borrell, J.J. Ibáñez – M. Molist (ed.), *Stone tools in transition: From hunter-gatherers to farming societies in the Near East. Proceedings of the 7th conference on PPN chipped and ground stone industries of the Fertile Crescent. Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions. (Barcelona 2013)*, 289-298.
- Aurenche – Kozłowski 2000 O. Aurenche – S.K. Kozłowski, 2000. *La Naissance Du Néolithique Au Proche Orient*. Editions Errance, (Paris 2000).
- Aurenche – Kozłowski 2010 O. Aurenche – S.K. Kozłowski. *Territories, Boundaries And Cultures in The Neolithic Near East*. Bar International Series 1362. Archaeopress, (Oxford 2010).
- Benz ve diğ. 2015 M. Benz – K. Deckers – C. Rössner – A. Alexandrovskiy – K. Pustovoytov – S. Scheeres – M. Fecher – A. Coşkun – S. Riehl – K. W. Alt – V. Özkaya, Prelude to village life. Environmental data and building traditions of the Epipalaeolithic settlement at Körtik Tepe, Southeastern Turkey. *Paléorient* 41/2, 2015, 9-30.
- Cauvin 1980 J. Cauvin. "Mureybet et Cheikh Hassan", içinde: J. Margueron (ed.), *Le Moyen Euphrate, zone de contacts et d'échanges*. Actes du colloque de Strasbourg (Mars 1977), (Leiden 1980), 21-34.
- Cauvin 1994 J. Cauvin, *Naissance des divinités. Naissance de l'agriculture. La révolution des symboles au Néolithique*, CNRS Éditions, (Paris 1994).
- Contenson – Van Liere 1966 H. Contenson – W.J. Van Liere, "Premier Sondage À Bouqras En 1965. Rapport Préliminaire", *Annales Archéologiques Arabes Syriennes*, 16/2, 1966, 181-192.
- Coqueugniot 2009 E. Coqueugniot, 2009. "Dja'Dé el Mughara (Syrie), Rapport scientifique 2007", *Archéorient, Maison de l'Orient et de la Méditerranée*, (Lyon 2009).
- Erim-Özdoğan 2011 A. Erim-Özdoğan, "Çayönü", içinde: M. Özdoğan – N. Basgehlen – P. Kuniholm (ed.), *The Neolithic in Turkey* Volume 1. Archaeology And Art Publications, (İstanbul 2011), 185-269.
- Finlayson ve diğ. 2011 B. Finlayson – J. Mithen – M. Najjar – S. Maricevic – N. Pankhurst (2011). "Architecture, Sedentism, And Social Complexity At Pre-Pottery Neolithic A Wf 16, Southern Jordan", *PNAS*, Vol. 108, No. 20, 2011, 8183-8188.

- Fujii – Adachi 2013 S. Fujii – T. Adachi, “Wadi al-Hajana 1: A Khianian outpost in the northwestern piedmont of Mt. Bishri, Central Syrie”, içinde: F. Borrell – J.J. Ibanez – M. Molist (ed.), *Stone Tools in Transition: From Hunter-Gatherers to Farming Societies in the Near East*, (Bellaterra 2013), 45-58.
- Goring Morris – Belfer Cohen 2014 A.N. Goring-Morris – A. Belfer-Cohen, “The Neolithic In The Southern Levant Yet Another ‘Unique’ Phenomenon”, içinde: C. Manen – T. Perrin – J. Guilaine (éd.), *La transition néolithique en Méditerranée (Actes du colloque Transitions en Méditerranée, ou comment des chasseurs devinrent agriculteurs, Muséum de Toulouse, 14-15 avril 2011)*. Archives d’écologie préhistorique, éditions Errance-Actes Sud, (Arles 2014), 59-73.
- Hauptmann, 2012 H. Hauptmann, “The Urfa Region”, içinde: M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (ed.), *The Neolithic in Turkey* Volume 2. Archaeology And Art Publications, (İstanbul 2011), 85-138.
- Kartal ve diğ. 2018 M. Kartal – G. Kartal – A. Coşkun –T. Carter – F. Şahin –V. Özkaya, “Chipped Stone Assemblages of Körtik Tepe (Turkey)”, *Journal of Archaeological Science: Reports* 19, 2018, 92-99.
- Karul 2011 N. Karul, “Gusir Höyük”, içinde: M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (ed.), *Neolithic in Turkey* Volume 1. İstanbul; Archaeology And Art Publications (İstanbul 2011) 1-19.
- Kempisty 1990 A. Kempisty, “Architecture”, içinde: S.K. Kozłowski (ed.), *Nemrik 9 Pre-Pottery Neolithic Site in Irak*. Volume 2, (Warsaw, 1990) 13-34.
- Kinzel 2019 M. Kinzel, “Complex Spatial Organization: Architecture at Göbekli Tepe”, *Uluslararası Göbeklitepe ve Neolitik Çağ Yerleşimleri Kongresi*. 28-30 Kasım 2019, Şanlıurfa, (baskıda).
- Kodaş 2015 E. Kodaş, *Diversités, Interactions et Contacts culturels dans les régions montagneuses de la Mésopotamie: Un autre scénario de la néolithisation proche-orientale*. Presses académique francophones (Saarbrücken 2015).
- Kodaş 2018 E. Kodaş, “Yukarı Dicle’de Yeni Bir Çanak Çömleksiz Neolitik Yerleşim Yeri: Boncuklu Tarla Kazıları ve İlk Gözlemler”, *Arkeoloji Ve Sanat Dergisi* 158, 2018, 7-20.
- Kodaş 2019a E. Kodaş, “Un nouveau site du Néolithique précéramique dans la vallée du Haut Tigre: Résultats préliminaires de Boncuklu Tarla”, *Neo-Lithics*, 19/1, 2019, 3-15.
- Kodaş 2019b E. Kodaş, ‘Kuzey Mezopotamya’da PPNA ve PPNA-PPNB Geçiş Dönemi’ne tarihlenen ‘sembolik objelerin’ bölgesel dağılımı üzerine bazı gözlemler. Kültürel Çeşitlilik ve Yorumlanması.’ *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 161, 2019, 1-22.

- Kodaş – Genç 2019 E. Kodaş – B. Genç, “Çemka Höyük: Yukarı Dicle Havzasında Bulunan Yeni Bir ÇÇNA ve Geç Epi-Paleolitik Dönem Yerleşim Yeri”, *Anadolu/Anatolia* 45, 2019, 211-221.
- Kodaş ve diğ. *baskıda* E. Kodaş – Y. Çiftçi – C. Labedan-Kodaş, “Çemka Höyük Kazıları: İlk gözlemler”, *Uluslararası Göbeklitepe ve Neolitik Çağ Yerleşimleri Kongresi*. 28-30 Kasım 2019, Şanlıurfa, (baskıda).
- Kozłowski 1998 S. K. Kozłowski, “Mlefaat. Early Neolithic site in northern Irak”, *Chaires de l'Euphrate* 8, ERC, Paris, 1998, 179-273.
- Kozłowski – Kempisty 1990 S.K Kozłowski – A. Kempisty, “Architecture of the Pre-Pottery Neolithic Settlement in Nemrik, Iraq”, *World Archaeology*, Vol. 21, No. 3, Architectural Innovation, 1990, 348-362.
- Mazurowski – Kanjou 2012 R.F. Mazurowski – Y. Kanjou, *Tell Qaramel 1999-2007 Protoneolithic and early pre-pottery Neolithic settlement in northern Syria: preliminary results of Syrian-Polish archaeological excavations 1999-2007 (un village protonéolithique et précéramique en Syrie du Nord: résultats des fouilles syriennes et polonaises 1999-2007)* (Warsaw 2012).
- Maeda 2018 O. Maeda “Lithic analysis and the transition to the Neolithic in the Upper Tigris Valley: recent excavations at Hasankeyf Höyük”, *Antiquity* 92/361, 2018, 56-67.
- Miyake 2013 Y. Miyake, “Hasankeyf Höyük”, *Atlas*, 2013, 96.
- Miyake 2016 Y. Miyake, “Hasankeyf Höyük: Dicle Havzasının İlk Yerleşik Köyü”, *Aktüel Arkeoloji*, Sayı: 53, 2016, 28-39.
- Miyake ve diğ. 2012 Y. Miyake – O. Maeda – K. Tanno – H. Hongo – C.Y. Gündem, “New excavations at Hasankeyf Höyük: A 10th Millenium cal. BC. Site on the Upper Tigris, Southeast Anatolia. *Neo-Lithics* 1:12, 2012, 3-7.
- Moore ve diğ. 2000 A. M. T. Moore – G.C. Hillman – A.J. Legge – J. Huxtable, *Village on the Euphrates: from Foraging to Farming at Abu Hureyra*. Oxford University Press (Oxford 2000).
- Olszewski 2012 D.I. Olszewski, “The Zarzian in the Context of the Epipaleolithic Middle East”, *International Journal of Humanities* 19/3, 2012, 1-20.
- Özdoğan – Erim-Özdoğan 1989 M. Özdoğan – A. Erim-Özdoğan, “Çayönü, A Conspectus of-Recent Work”, *Paléorient*, 15/1, 1989, 65-73.
- Özkaya – Coşkun 2011 V. Özkaya – A. Coşkun, “Körtik Tepe”, içinde: M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (ed.), *Neolithic in Turkey* Volume 1, Archaeology And Art Publications (İstanbul 2011) 89-127.
- Rosenberg, 2007 M. Rosenberg, “Hallan Çemi”, içinde: M. Özdoğan – N. Başgelen (ed.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı, Türkiye'de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar-Yeni Bulgular* (İstanbul 2007) 1-17.

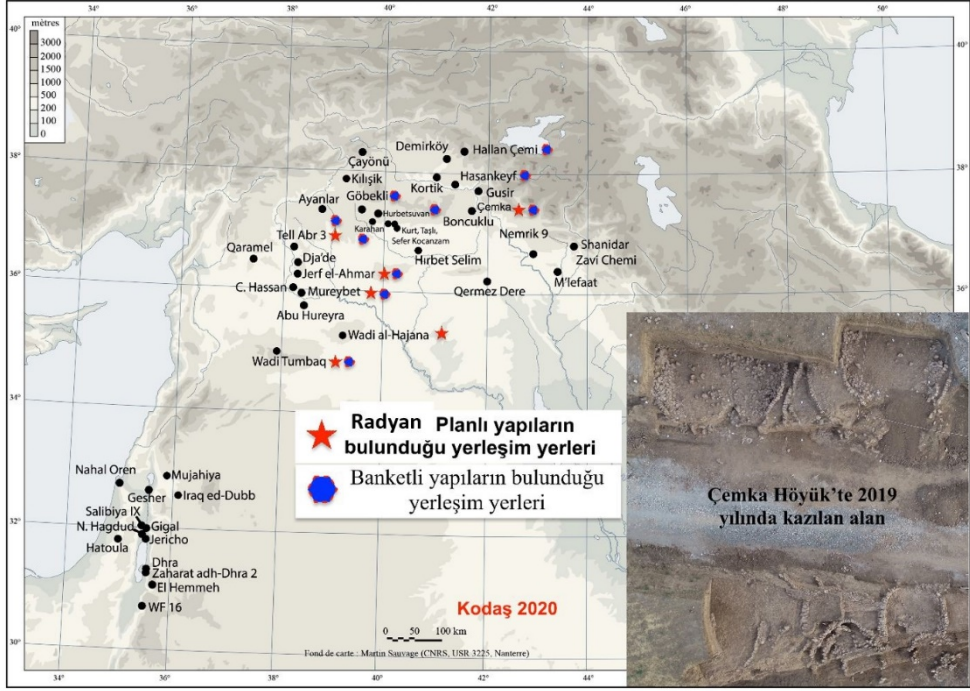
- Rosenberg 2011a M. Rosenberg, “Hallan Çemi”, içinde: M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (ed.), *Neolithic in Turkey* Volume 1, Archaeology And Art Publications (İstanbul 2011) 61-78.
- Rosenberg 2011b M. Rosenberg, “Demirköy”, içinde: M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (ed.), *Neolithic in Turkey* Volume 1, Archaeology And Art Publications (İstanbul 2011) 78-87.
- Schmidt 2007 K. Schmidt, *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe: Eski Tapınakçı Yapanlar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları (İstanbul 2007).
- Schmidt 2012 K. Schmidt, *Göbekli Tepe a Stone Age sanctuary in South-Eastern Anatolia*. ArchaeNova, First Edition edition (Berlin 2012).
- Stordeur 1989 D. Stordeur, “El-Kowm 2-Caracol Et Le PPNB”, *Paléorient*, 15/1, 1989, 102-110.
- Stordeur 2000 D. Stordeur, “Un Îlot Sédentaire Dans La Steppe De Palmyre”, içinde: D. Stordeur (ed.), *El-Kowm 2. Une Île Dans Le Désert. La Fin Du Néolithique Précéramique Dans La Steppe Syrienne*. C.N.R.S. Editions (Paris 2000) 301-310.
- Stordeur 2014 D. Stordeur, “Jerf el Ahmar entre 9500 et 8700 av. J.-C. Un village des débuts de l’agriculture. Une société complexe”, içinde: C. Manen – T. Perrin – J. Guilaine (ed.), *La Transition Néolithique en Méditerranée, ou comment des chasseurs devinrent agriculteurs*. Errance (Paris 2014) 27-41.
- Stordeur – Ibáñez 2008 D. Stordeur – J.J. Ibáñez, “Stratigraphie Et Répartition Des Architectures De Mureybet”, içinde: J.J. Ibáñez (ed.), *Le site néolithique de Tell Mureybet (Syrie du Nord): En hommage à Jacques Cauvin*, BAR International Series (in French), Archaeopress (Oxford 2008) 33-94.
- Watkins 1990 T. Watkins, “The Origins Of House And Home”, *World Archaeology* 21/3, 1990, 336-347.
- Watkins 2006 T. Watkins, “Architecture and the symbolic construction of new worlds”, içinde: E. Banning – M. Chavan (ed.), *Domesticating Space. Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment* 12. Ex Oriente (Berlin 2006) 15-24.
- Watkins – Baird 1987 T. Watkins – D.J. Baird – A. Betts, “Qermez Dere and the Early Aceramic Neolithic of N. Iraq”, *Paléorient* 15/1, 1987, 19-24
- Watkins ve diğ. 1991 T. Watkins, T. – A.V.G. Betts – K. Dobney – R.M. Nesbitt, *Qermez Dere, Tel Afar: Interim report no. 2, 1989*. University of Edinburgh, Department of Archaeology, Occasional Paper No. 13 (Edinburgh 1991).

Watkins ve diğ. 1995

T. Watkins, T. – A.V.G. Betts – K. Dobney – R.M. Nesbitt, *Qermez Dere, Tel Afar: Interim Report No. 3*, University of Edinburgh, Department of Archaeology, Occasional Paper No. 14 (Edinburgh 1995).

Yartah 2013

T. Yartah, *Vie quotidienne, vie communautaire et symbolique a Tell Abr 3 – Syrie du Nord. Données et Nouvelles reflexions sur l'horizon ÇÇNA au Nord du Levant 10 000-9 000 BP*. Université de Lyon 2 (Thèse de Doctorat, non publiée) (Lyon 2013).



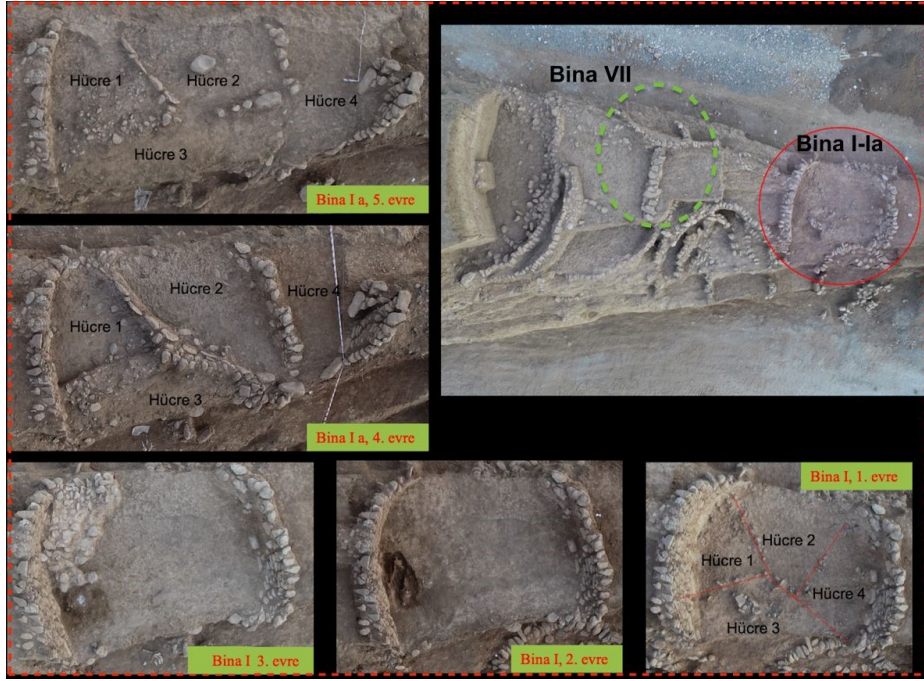
Harita 1



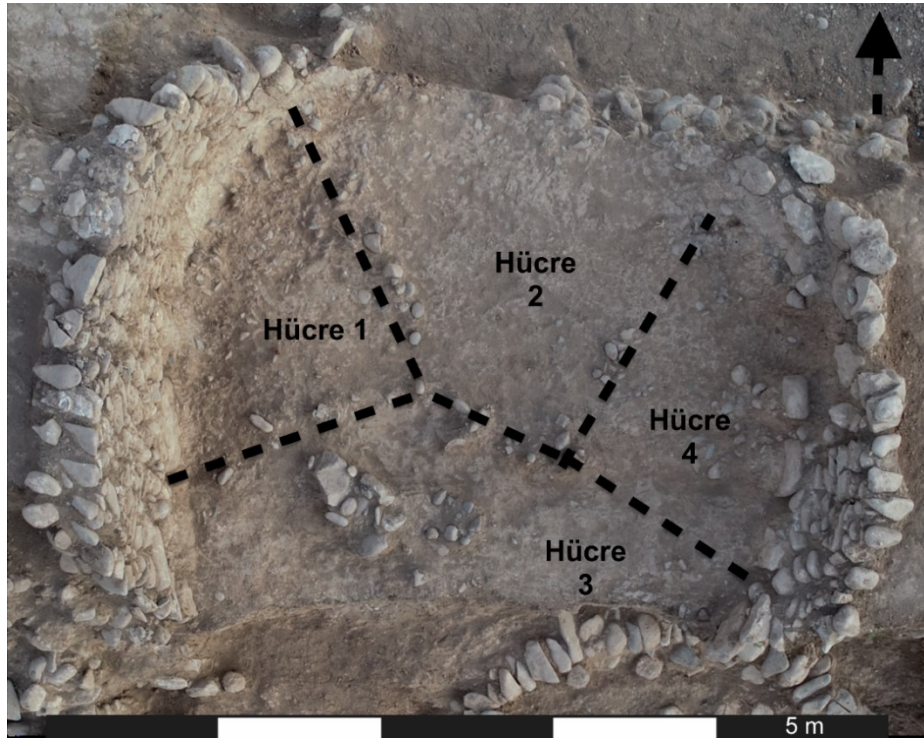
Figür 1



Figür 2



Figür 3



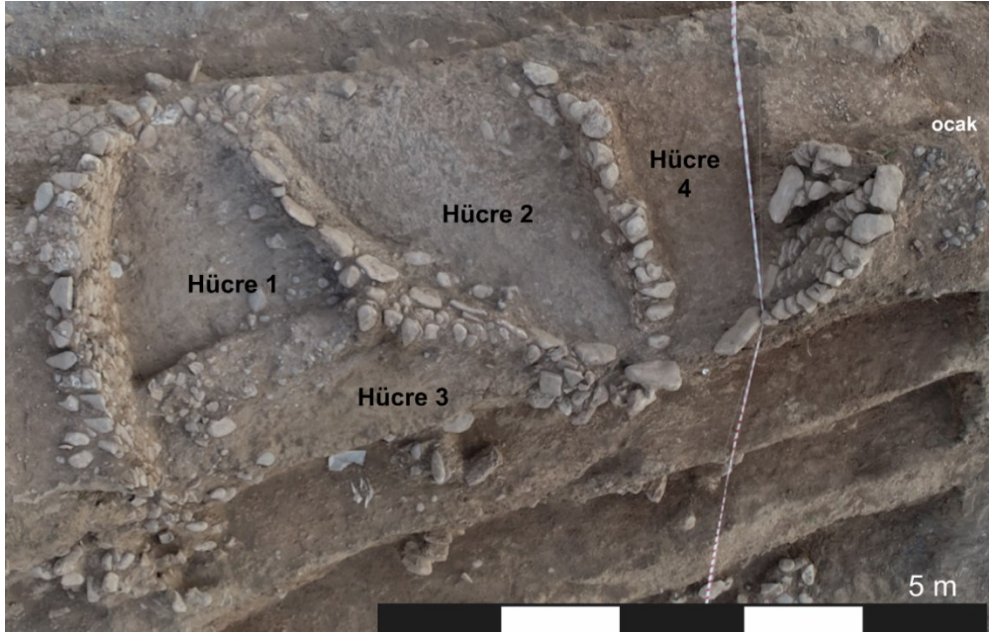
Figür 4



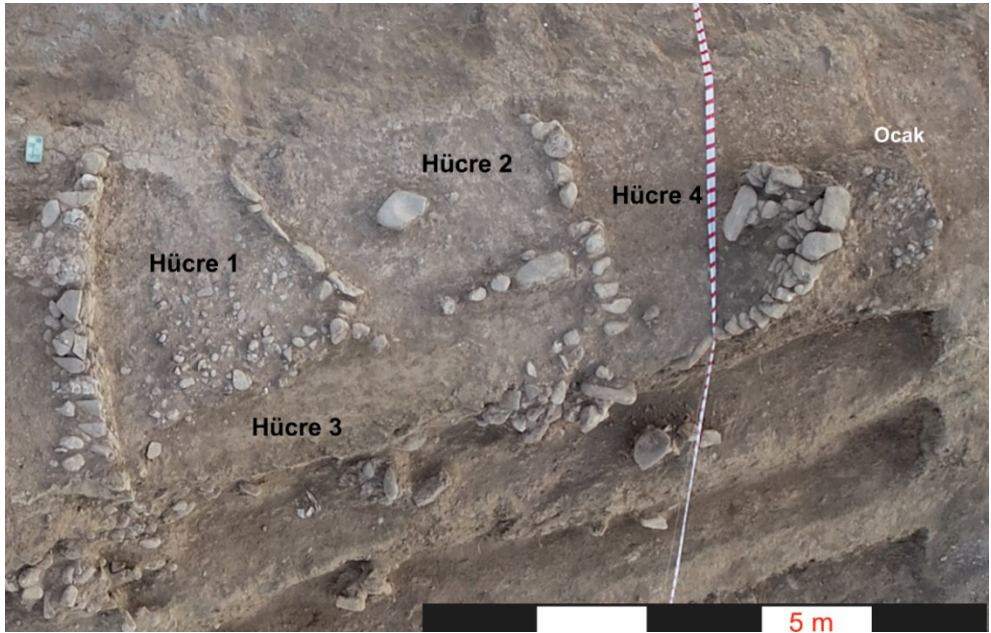
Figür 5



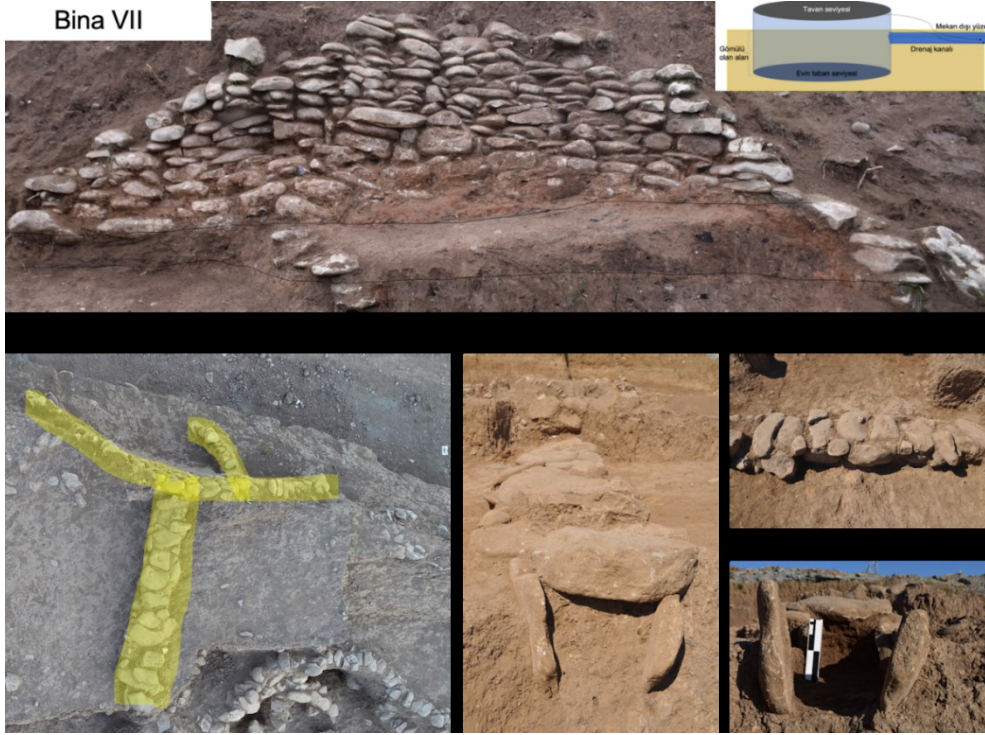
Figür 6



Figür 7



Figür 8



Figür 9



Figür 10